

1989 – Șansă ratată sau doar începutul revoluției moderne în România

Constantin ILAȘ

Modernizarea politică este procesul, început odată cu gândirea politică a lui Machiavelli, de conștientizare, interiorizare și de întrupare la nivel individual, social, politic și instituțional al ideii că în ceea ce privește treburile publice regula și norma rezultă din consensul public și politic și este cea mai importantă, contând mai mult decât voința individului. Acest aspect este numit în multiple feluri: constituționalism, parlamentarism, pluralism politic, democrație, democrație constituțională, stat de drept, domnie a legii, egalitate în fața legii, control procedural al puterii, separație a puterilor în stat, mecanismul de control reciproc și contrabalansare a puterilor în stat.

Dacă Ion Iliescu ar fi fost educat în acest sens, ar fi avut clar în minte și ar fi voit toate acestea am fi putut vorbi acum despre cele petrecute în decembrie 1989 și după ca despre o revoluție modernă. Din nefericire, Iliescu a vrut, dar și aceasta doar ca aliniere la politica hegemonică a patronului sovietic, doar să-l elimine pe Ceaușescu și să instaureze un nou comunism, al perestroikăi și glasnosti-ului, păstrând rolul central al partidului unic, comunist, drept forță conducătoare a întregii societăți și al întregului popor. Ne putem acum întreba retrospectiv: a fost altceva FSN, urmașii și sateliții lui politici (PDSR, PSD, PUNR, PRM, PSM, inclusiv USL) decât un PCR cu față umană în care aparatcik-ii și nomenclatura de partid și-au menținut privilegiile și impunitatea în fața legii pentru a-și însuși avuția națională, ca să zicem așa, pe persoană fizică?

De altfel, așa cum argumentează convingător și lucid Ioan Stanomir în capitolul final al cărții *Revoluția din 1989. Învinși și învingători*, coordonată de Anneli Ute Gabanyi, Alexandru Muraru, Andrei Muraru și Daniel Șandru, apărută la editura Polirom, a cărei apariție vrem doar s-o semnalăm aici, istoria politică a României, începând cu 1918, a fost nu doar jalonată de accente și practici autocratice „mascate inabil de practicile constituționale parlamentare”, ci începând cu 1938 a fost guvernată doar prin dictaturi. S-a crezut poate, dacă suntem relativ îngăduitori, că s-ar putea obține o accelerare a modernizării economice, tehnice și sociale prin suspendarea modernizării politice și printr-o ardere a etapelor realizată de guvernări autocratice, dictatoriale din care legitimitatea rezultată din consensul public și politic este eliminată ca factor de corupție, împotmolire, tergiversare, stagnare. Rezultatul, după cum se vede, a fost tocmai pe

dos: în loc de eliminare a factorului politic s-a produs o politizare și ideologizare excesivă a statului și societății, iar controlul totalitar al societății de către un partid unic a produs până în 1989, prin contraselecție, o elită politică incompetentă dar, în schimb, obedientă. Acesta este motivul pentru care aparent ne deplângem lipsa de educație și de voință politică în direcția modernizării politice a lui Ion Iliescu: de facto, după execuția cuplului Ceaușescu, întreaga putere și pârghiile ei s-au aflat în mâinile unui singur om iar direcția politică a celor petrecute în decembrie 1989 a fost ghidată de el în pofida presiunilor modernizatoare ale opoziției partidelor istorice. De aceea și credem că momentul 1989 a fost, așa cum afirma dăunăzi și ambasadorul Statelor Unite ale Americii, Adrian Zuckerman¹, doar începutul ratat al unei Revoluții în direcția modernizării, chiar dacă această direcție a devenit cu adevărat clară abia odată cu integrarea euroatlantică a României.

Nu am adus în atenție întâmplător capitolul semnat de Ioan Stanomir. Acest capitol ar fi putut sta de sine stătător drept concluzie a întregului volum, după cum credem că lectura volumului colectiv amintit trebuie să înceapă cu acest capitol și trebuind să se facă avându-l prezent constant în minte. Noi am făcut acest lucru și pentru exemplificare o să parcurgem succint și sintetic doar titlurile cuprinse în volum pentru a arăta că poate reieși o imagine de ansamblu unitară a tuturor contribuțiilor și a volumului.

Ca atare, partea întâi subliniază apartenența României la blocul sovietic hegemonic în regiune și că doar destrămarea sau slăbirea URSS prin perestroika și glasnosti a făcut posibile cele petrecute în 1989 la noi dar și în Europa de est. Simion Gheorghiu, Vasile Buga și Valentin Naumescu vorbesc despre acestea, iar Igor Cașu aduce în atenție cazul mișcării de eliberare românească în Moldova sovietică.

Partea a doua se concentrează pe situația politică a ultimilor ani ai dictaturii lui Ceaușescu, începând de la politica externă și presiunile la care era supus dinspre perestroika dar și dinspre drepturile omului pentru care insistau statele occidentale, despre care vorbește Mioara Anton. Lavinia Betea se concentrează în schimb pe felul în care Ceaușescu a condus diplomatic,

¹ „Comunismul creează și susține un sistem endemic al corupției. Acum, revoluția care a început în urmă cu 30 de ani trebuie încheiată cu succes” - <https://www.g4media.ro/avertismentele-noulului-ambasador-sua-la-bucuresti-adrian-zuckerman-baronii-oligarhii-companiile-de-stat-coruptia-endemica-si-huawei-in-colimator-pledoarie-puternica-pentru-stat-de-drept-si-guvern.html>, accesat la 23.02.2020.

militar și social-politic România la vremea perestroikăi, iar Cosmin Popa aduce în atenție imposibilitatea de a se reforma fără să facă implozie a sistemului totalitar comunist din România. Alexandra Toader are în atenție acribia cu care supravegherea poliției politice a populației a făcut imposibilă existența și coagularea unei opoziții la guvernarea stalinist-naționalistă a lui Ceaușescu. De asemenea, pentru că se credea asediat din toate părțile, Ceaușescu vedea peste tot doar trădători și dușmani de unde și condamnarea la moarte a lui Mircea Răceanu, caz depre care scrie Ana-Maria Cătănuș.

În condițiile supravegherii panoptice de către Securitate și de către Partid precum și a controlului tuturor resurselor economice și simbolice ce puteau face intelectualii români în regimul comunist? Aspecte ale activității acestora în vremurile regimului comunist sunt aduse rând pe rând în atenție de către Radu Ioanid, Gabriel Andreescu, Doru Tompea și Andrei Muraru în partea a treia a volumului. Radu Ioanid diferențiază disidența autentică de cea produsă de KGB în România, Gabriel Andreescu urmărește felul în care erau urmăriți oamenii de cultură în anul 1989, Doru Tompea diferențiază și exemplifică formele de rezistență, disidență, opoziție și revoltă în Iașul universitar din anii 80, după cum Andrei Muraru documentează neexhaustiv imaginea pe care și-a format-o și a documentat-o Securitatea despre „Grupul de la Iași”.

În partea a IV-a, intitulată „Revoluția din 1989”, cea mai consistentă cantitativ, Anneli Gabanyi inventariază ipotezele cu privire la cele petrecute în decembrie 1989 și care au condus la prăbușirea regimului dictaturii lui Ceaușescu, după care Cătălin Rolea pune în joc conceptele de revoluție, lovitură de stat și de război civil prin intermediul cărora se raportează apoi la schimbarea din iarna lui 1989. Călin Hentea analizează felul în care a fost modelată propaganda în trecerea sa de la regimul comunist la cel fesenist precum și temele de predilecție ale propagandei. Sorin Bocancea abordează felul în care Armata a fost manipulată pentru a intra în jocul de legitimare a celor care au preluat puterea, Iliescu și acoliții săi KGB-iști reșapați ca reformatori și revoluționari. Cosmin Corneanu prezintă faptul că Ceaușescu prevăzuse, anticipase și a și creat structuri de forță care să reacționeze în cazul în care s-ar fi încercat răsturnarea lui. Aceeași temă este abordată și de Mădălin Hodor și Andrei Ursu. Lucian-Vasile Szabo rememorează momentele esențiale ale evenimentelor de la Timișoara, iar Marius Oprea aduce în atenție cinci interviuri realizate în perioada 2-10 noiembrie 1994 de către BBC cu Nicolae Militaru, Virgil Măgureanu, Victor Atanasie Stănculescu, Silviu Brucan și Petre Roman, actori principali ai evenimentelor din decembrie 1989. În aceeași parte, Matei Gheboianu face un

studiu de caz pe organizațiile studențești pentru a exemplifica formele incipiente de organizare civică liberă.

Dennis Deletant, Roland O. Thomasson și Alin Ciupală își amintesc și fac reflecții personale despre anul 1989 în partea a V-a a volumului. Ultima parte aduce în atenție consecințele imediate ale celor petrecute în 1989. Marius Bălan oferă o perspectivă juridică a Consiliului Frontului Salvării Naționale, evidențiind formele juridice ale deciziilor politice luate atunci: comunicate către țară, decrete, decrete-lege. Alexandru Muraru analizează reacțiile puterii noi constituite la București la perspectiva reînțoarcerii regelui Mihai I și a reinstaurării monarhiei constituționale, iar Emanuel Copilaș tratează Revoluția din 89 din perspectiva semnificațiilor și a sensurilor noii ideologii postcomuniste pe care a generat-o. Cristian Părvulescu vorbește despre resurecția partidului unic după evenimentele din 1989 precum și despre apariția sistemului de partide de la noi, iar Daniel Șandru face o analiză comparativă cu Bulgaria a felului în care au apărut și au evoluat elitele postcomuniste. În fine, Antonio Momoc prezintă un mic studiu al reminescențelor despre Ceaușescu și regimul comunist în imaginarul studenților de la Facultatea de Jurnalism.

Menționăm că aceste succinte prezentări au luat în calcul doar titlurile și autorii volumului prezentat având în minte drept grilă de lectură și de interpretare capitolul final, scris de Ioan Stanomir. Rămâne ca fiecare cititor să constate dacă această grilă este adecvată.